

Сорока А.А., бакалавр, М.А. Сорока, магістр, Ю. О. Русіна, доц.

Київський національний університет технологій та дизайну

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглянуті ключові аспекти функціонування банківської системи та поняття «фінансова стійкість»; визначені умови, за яких банки та банківська система вважаються фінансово стійкими. Зазначені основні підходи щодо проведення оцінки фінансової стійкості банківської системи. Також було обрано та розраховано основні показники фінансової стійкості з подальшим проведенням аналізу банківської системи України.

Ключові слова: банківська система; фінансова стійкість; оцінка фінансової стійкості банківської системи; показники фінансової стійкості.

Soroka A.A., Soroka M.A., Rusina Y.O.

Kyiv National University of Technologies and Design

STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. The article considers the key aspects of the functioning of the banking system, defines the concept of financial stability, as well as the conditions under which banks and the banking system are generally considered financially stable. The main approaches to assessing the financial stability of the banking system are outlined. The main indicators of financial stability were also selected and calculated with the subsequent analysis of the banking system of Ukraine.

Keywords: banking system; financial stability; assessment of financial stability of the banking system; indicators of financial stability.

Вступ. Вітчизняні та зарубіжні науковці активно займаються вивченням питання фінансової стійкості банківської системи, однак, незважаючи на це, у сучасній науковій економічній літературі все ж залишається певна невизначеність стосовно розуміння цього поняття.

Одним з найголовніших факторів ефективного функціонування національної економіки є організований фінансовий ринок. На сьогодні, фінансові конгломерати – новий вид фінансових посередників, та активізація процесів фінансової інтеграції – це основні характеристики організації та функціонування фінансового ринку. Тож, наразі дослідження діяльності фінансових конгломератів на вітчизняному та світовому фінансових ринках займає провідні позиції.

Вивченням питань даної проблематики займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, серед них: Ф. Ален, П. Баренбойм, Т. Бек, Р. Бернард, Б. Борн, А. Бут, М. У. Тейлор, А. Моррісон, Х. Халф, О.Д. Василик, З.М. Васильченко, А.О. Єпіфанов, М.І. Макаренко, О.І. Барановський, Є.М. Григоренко, Г.В. Задорожний, В.А. Кажан, О.В. Любкіна, Ю.В. Макогона, Н.В. Стукало, В.П. Ходаківська, В.С. Шафран, В.М. Шелудько, А.М. Єрмошенко та інші.

Постановка завдання. Фінансовий сектор складається з багатьох складових, однією з найважливіших є банківська система. Розвинена банківська система – це характеристика, за якою можна визначити рівень розвиненості держави. Вважаємо, що важливим напрямом сучасних досліджень є пошук методичного інструментарію оцінювання стійкості банківської системи.

Результати досліджень. Стан банківської системи характеризує рівень її стійкості. Тож, для проведення подальших досліджень доцільним було б критично

проаналізувати наявний доробок вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно тлумачення поняття «стійкість банківської системи».

Так, Н.М. Шелудько стверджує, що фінансова стійкість є динамічною інтегральною характеристикою здатності банку як системи трансформувати ризики та наявні ресурси, а також виконувати свої функції та витримувати вплив зовнішніх та внутрішніх чинників [11]. Тоді як О.О. Затварська називає стабільність банківської системи збалансованістю її складових, наявністю між ними узгоджених та пов'язаних пропорцій, а також збереження взаємозв'язку з фінансовою та макроекономічною системами [5].

На думку В.В. Коваленко і О.В. Крухмаль, стійкість – це найбільш значний термін, що несе в собі відображення проблем і тенденцій, які виникають при розвитку банківського сектора. Також банківська система є відображенням фінансово-економічного стану держави, котра є першим індикатором коливань економіки – її піднесення чи спаду, – це означає, що загальна фінансова стійкість економіки – це ключ до надання банками послуг високої якості, а отже і достатньої рентабельності установ банківського сектора [7]. Таким чином, можна зробити висновок, що банки можуть виступати причиною спаду економіки держави, а отже стабільність банківської системи прямо корелює з загальною стійкістю економіки держави, в якій вона функціонує.

У свою чергу В.О. Корнівська зазначає, що стійкість банківської системи доцільно розглядати як здатність різноманітних фінансових інституцій стабільно та безперервно виконувати свої функції в будь-яких умовах. При цьому важливо, щоб банківські установи зберігали свій вплив та значимість у загальній системі [8].

Професор О.І. Барановський стверджує, що доцільно розглядати стійкість банківської системи в цілому, проте не можна випускати з уваги стійкість банківського сектору як «другого рівня» банківської системи, з одного боку, і елементу фінансової системи країни – з іншого [1].

Науковець А.Ю. Юданов визначає, як ознаку стійкості, стабільності – здатність опинитися в привілейованому чи менш уразливому положенні під час криз, а також здатність їх перебороти [13]. У свою чергу, Ж.М. Довгань стверджує, що стійкість банківської системи на макrorівні – це спроможність банківської системи подолати кризові ситуації в різних сферах і продовжувати функціонування, не викликаючи при цьому необхідності в економічних агентів радикально змінювати свої цілі і завдання щодо клієнтів навіть в умовах істотно негативних наслідків [4].

Як стверджує В.М. Вербенська, стійкість банківської системи, у найбільш широкому розумінні, – це її здатність за рахунок внутрішніх сил під впливом різних ендогенних та екзогенних дестабілізуючих чинників в умовах динамічної нестабільності уникати масового банкрутства фінансових інституцій з метою виконання своїх функцій з перерозподілу ресурсів у економіці в не меншому обсязі, ніж до впливу зазначених чинників [2].

Тож, врахувавши вище зазначене, вважаємо, що розглядати фінансову стійкість банківської системи доцільно як її важливу характеристику, з одного боку, та як процес створення певного механізму, націленого на запобігання виникнення банківських криз та сприяння розвитку банківської системи та економіки країни – з іншого.

Оцінка фінансової стійкості банківської системи передбачає наявність різноманітних підходів до їх проведення.

Так, цікавим є визначення британського політика М. Фути про фінансову стійкість. За його ствердженням, фінансова стійкість – це сукупність певних факторів, до яких належать [14]:

1) рівень довіри суб'єктів господарювання до фінансових інститутів, особливо до тих, які займають найбільшу частку в фінансовому секторі економіки, – до банківських установ;

2) рівень економічної активності (зайнятості) населення, наближений до нормативного значення цього показника;

3) грошова стійкість;

4) відсутність відносних коливань цін на реальні чи фінансові активи.

Для здійснення комплексного оцінювання стійкості банківської системи прийнято розраховувати сукупність представлених груп показників (перелік таких груп показників) [6]:

1) показники достатності капіталу банківської системи;

2) показники ділової активності;

3) показники ефективності діяльності;

4) показники ліквідності;

5) показники конкурентоспроможності та концентрації на ринку послуг, надаваних банківськими установами.

Напроти, на думку Н.М. Шмиголь і М.А. Касянок, існує велика кількість факторів, які впливають як позитивно, так і негативно на фінансову стійкість банківської системи в залежності від їх характеристик [12]. Ці фактори доцільно поділити на фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на загальну фінансову стійкість банківської системи. Логічно, що внутрішніми є фактори, які формують фінансову стійкість банку, а фінансова стійкість сукупності банківських установ формує стійкість банківської системи в цілому.

Внутрішні фактори лежать у залежності від діяльності банку та мають різний вплив на його функціонування та загальний стан на відміну від зовнішніх, які мають вплив на банківську систему незалежно від діяльності окремих фінансових або ж банківських установ. Так зовнішні фактори доцільно класифікувати наступним чином [12]:

1) економічні – стан економіки країни, її інвестиційний клімат, податкову політику та стан платіжного балансу;

2) соціально-політичні – політична та соціальна стабільності, стійкість уряду тощо;

3) фінансові – відсоткова, грошово-кредитна та валютна політики НБУ, величина його золотовалютних резервів, стан грошового ринку, рівень інфляції тощо.

На думку О.В. Дзюблюка і Р.В. Михайлюк, забезпечення ліквідності комерційних банків, а отже і фінансової стійкості банківської системи, можливе за умови вчасного використання Центральним банком країни комплексу інструментів грошово-кредитної політики [3].

Центральні банки великої кількості розвинених країн застосовують до комерційних банків нормативи достатності капіталу для контролю за ними та підтримання їх фінансової стійкості, а отже і для фінансової стійкості банківської системи загалом.

Так, для забезпечення надійності та фінансової стабільності банків і банківської системи НБУ запровадив з грудня 2006 року моніторинг фінансової стабільності на основі використання розроблених МВФ індикаторів фінансової стійкості – показників стійкості та поточного фінансового стану фінансових інститутів, а також їх партнерів, з приводу рентабельності, ліквідності, якості активів і достатності капіталу тощо. НБУ прийнято розраховувати 12 основних і 12 рекомендованих індикаторів фінансової стабільності банківської системи [10]:

I. До основних віднесені такі:

1) достатність капіталу: ІФС1 – Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів; ІФС2 – Співвідношення регулятивного капіталу I рівня до зважених за ризиком активів; ІФС3 – Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу;

2) якість активів: ІФС4 – Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів; ІФС5 – Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів (резиденти);

3) доходи та рентабельність: ІФС6 – Норма прибутку на активи; ІФС7 – Норма прибутку на капітал; ІФС8 – Співвідношення процентної маржі до валового доходу; ІФС9 – Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу;

4) ліквідність: ІФС10 – Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів (коефіцієнт ліквідності активів); ІФС11 – Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;

5) чутливість до ринкового ризику: ІФС12 – Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу.

II. До рекомендованих належать:

ІФС13 – Співвідношення капіталу до активів (достатність капіталу); ІФС14 – Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу; ІФС15 – Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів (якість активів) (внутрішня економіка); ІФС16 – Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу; ІФС17 – Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу; ІФС18 – Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу; ІФС19 – Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат; ІФС20 – Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти); ІФС21 – Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти); ІФС22 – Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських); ІФС23 – Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів; ІФС24 – Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань.

На нашу думку, для аналізу фінансової стійкості банківської системи доцільно використовувати наступні показники:

- 1) частка депозитів населення у зобов'язаннях банків ($D_{НН}$);
- 2) частка нефінансових корпорацій у зобов'язаннях банків (LNF_{Ct});
- 3) частка непрацюючих кредитів банків (NPL_t);
- 4) частка активів банків у ВВП країни (A_{GDPt}).

Вважаємо, що частка депозитів населення у зобов'язаннях банків є необхідним показником при оцінці рівня стійкості банківської системи, оскільки вони становлять грошові кошти населення, які були залучені банківськими установами на депозитні рахунки та мають бути повернені з виплатою відсотка. У свою чергу, частка вкладених грошей населенням у банківську систему характеризує його забезпеченість, а рівень достатку населення – це ознака розвиненості країни, а відповідно і стабільності банківської системи.

Оскільки нефінансові корпорації – це всі підприємства, установи й організації комерційної спрямованості, тобто ті, які виробляють продукцію чи надають послуги, за винятком тих, що функціонують у фінансовому секторі, важливо розрахувати їх частку в зобов'язаннях банків при оцінюванні стійкості банківської системи. Отже, це відсоткове вираження частки акумульованих банківськими установами вільних грошових коштів у комерційних підприємств. Тобто, показник, який встановлює, яку

частину коштів вкладають у розвиток економіки та банківського сектору нефінансові установи.

Не менш важливим показником є частка непрацюючих кредитів банків, так як він відображає ту частину виданих кредитів, які не будуть повернені.

Частка активів банків у ВВП країни є одним з найбільш важливих показників, оскільки вказує на ту частину ВВП, яка була вироблена банківським сектором, тобто це загальний вклад банків у розвиток економіки країни.

Відобразимо значення даних за цими показниками у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Вихідні дані для оцінювання стійкості банківської системи України

Показник	Частка непрацюючих кредитів у зобов'язаннях банків, %	Частка депозитів населення у зобов'язаннях банків, %	Частка нефінансових корпорацій у зобов'язаннях банків, %	Частка активів банків у ВВП, %
вересень 2019	0,5260	0,4378	0,0192	0,3723
жовтень 2019	0,5203	0,4357	0,0202	0,3696
листопад 2019	0,5189	0,4436	0,0210	0,3760
грудень 2019	0,5167	0,4514	0,0216	0,3778
січень 2020	0,5136	0,4269	0,0208	0,5245
лютий 2020	0,5247	0,4311	0,0218	0,5384
березень 2020	0,5224	0,4396	0,0222	0,5396
квітень 2020	0,5193	0,4494	0,0208	0,5361
травень 2020	0,5247	0,4587	0,0204	0,5336
червень 2020	0,5287	0,4454	0,0204	0,5452
липень 2020	0,5165	0,4494	0,0220	0,4100
серпень 2020	0,5157	0,4435	0,0217	0,4242
вересень 2020	0,5154	0,4393	0,0218	0,4260
жовтень 2020	0,4971	0,4329	0,0224	0,3936
листопад 2020	0,4737	0,4303	0,0219	0,4010
грудень 2020	0,4583	0,4303	0,0221	0,4045
січень 2021	0,4480	0,4226	0,0215	0,5422
лютий 2021	0,4483	0,4251	0,0214	0,5412
березень 2021	0,4420	0,4280	0,0220	0,5434
квітень 2021	0,4367	0,4250	0,0227	0,4709
травень 2021	0,4319	0,4218	0,0212	0,4779
червень 2021	0,4135	0,4124	0,0210	0,4829

Джерело: сформовано авторами на основі даних НБУ [10].

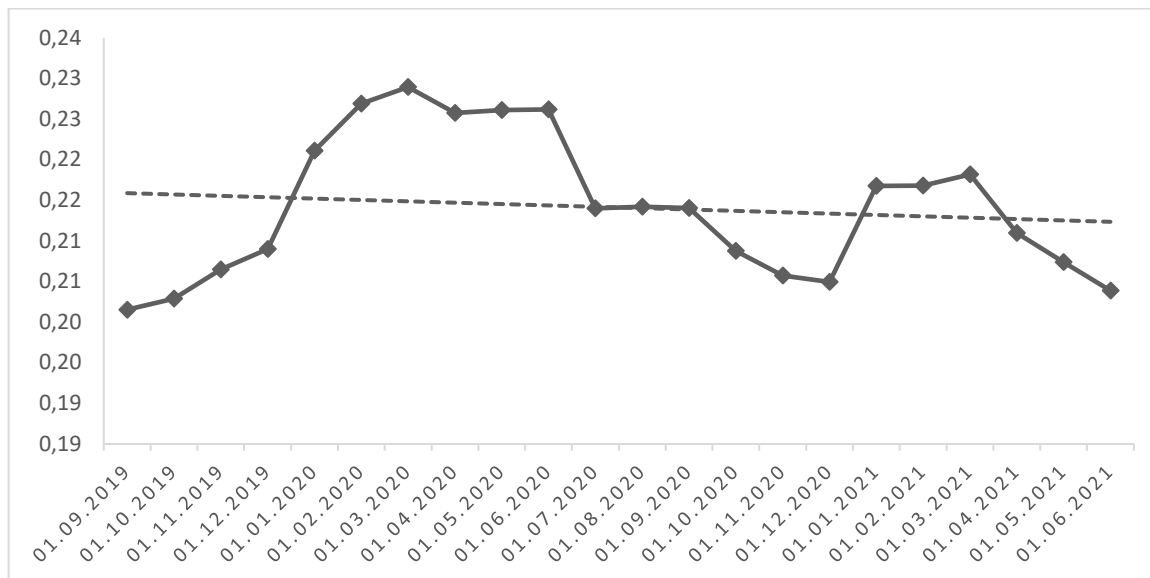
Застосуємо статистичний інструментарій середньої геометричної для узагальнюваної оцінки, так як ці показники знаходяться в межах [0; 1].

$$FinStab = \sqrt[4]{D_{Hr} \times LNF_{Cr} \times NPL_r \times A_{GDP_r}} \quad (1)$$

Згідно зі значеннями узагальненого показника рівень стійкості банківської системи $FinStab$ може бути ранжований за прикладом дослідження [9, с. 223]: якщо $FinStab \in [0; 0,1)$, то стійкість банківської системи є низькою; якщо $FinStab \in [0,1; 0,3)$, то стійкість банківської системи знаходиться на низькому рівні; якщо $FinStab \in [0,3; 0,5)$, то стійкість банківської системи на низькому рівні з тяжінням до середнього; якщо $FinStab \in [0,5; 0,7)$, то стійкість банківської системи середня; якщо

$FinStab \in [0,5; 0,7)$, то стійкість банківської системи на високому рівні; якщо $FinStab \in [0,7; 1,0]$, то стійкість банківської системи дуже високого рівня.

Проведемо необхідні розрахунки та представимо їх у вигляді рисунку 1 нижче.

Джерело: розраховано авторами на основі даних НБУ [10]

Рис. 1. Узагальнений показник стійкості банківської системи України в 2019–2021 рр.

Апробація науково-методичного підходу нами була здійснена для періоду вересня 2019 – червня 2021 рр. в щомісячному вимірі (рис. 1). Зважаючи на результати, стійкість банківської системи України у досліджуваному періоді знаходилася на низькому рівні.

Висновки. У результаті проведеної роботи було визначено сутність стійкості банківської системи як її важливої характеристики, а також як процесу створення механізму, що орієнтований на запобігання виникнення банківських криз та позитивний вплив на розвиток банківської системи та національної економіки країни, в цілому.

На думку авторів, оцінювання стійкості банківської системи країни може бути здійснене як середня геометрична із таких показників її функціонування: частка депозитів населення у зобов'язаннях банків, частка нефінансових корпорацій у зобов'язаннях банків, частка непрацюючих кредитів банків та частка активів банків у ВВП країни.

Проведені розрахунки свідчать про те, що стійкість банківської системи знаходиться на низькому рівні.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України. *Фінанси України*. 2007. № 9. С. 75–87.
2. Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної та Східної Європи): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01. Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 20 с.
3. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 316 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/525/1/finansova_stiyk_bankiv_dzublyck.pdf.
4. Довгань Ж. М. "Базель III" у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 1 (10). С. 224–229.
5. Затварська О. О. Банківська система України та основні напрями її розвитку: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к.е.н.: спец. 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит. К.: Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2004. 19 с.

6. Коваленко В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 9. С. 35–40.
7. Коваленко В. В., Крухмаль О. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 198 с. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50081/5/Kovalenko_Antykryzove_upravlinnia.pdf](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/50081/5/Kovalenko_Antykryzove_upravlinnia.pdf).
8. Корнівська В. О. Стійкість банківської системи у контексті взаємозв'язку банків і держави. *Проблеми економіки*. 2020. № 3 (45). URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-3_0-pages-155_166.pdf.
9. Кремень В. М. Методологічні засади розвитку фінансового нагляду в Україні: дис... докт. екон. наук: 08.00.08. Сумський державний університет. Суми, 2018. 540 с.
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
11. Шелудько Н. М. До визначення фінансової стійкості комерційного банку. *Вісник Національного банку України*. 2000. № 3. С. 40–43.
12. Шмиголь Н. М., Касянок М. А. Управління фінансово-економічною стійкістю комерційного банку в умовах економічної конкуренції. *Інфраструктура ринку*. 2018. № 19. С. 379–385. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2018/19_2018_ukr/65.pdf.
13. Юданов А. Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий. М.: Финансы и статистика, 1991.
14. Foot M. What is financial stability and how do we get it? *ACI (UK) The Roy Bridge Memorial Lecture*. 2003. 3 April.